

Een impressie van Meindert Dijkstra's *Palestina en Israël: Een verzwegen geschiedenis* (Utrecht: Boekencentrum, 2018)

PD dos. Dr. Izaak J. de Hulster, University of Helsinki / Georg-August-Universität Göttingen

Israël?

Israël? Bij elke vermelding van die naam zou je moeten vragen naar de context om zo de betekenis te achterhalen – dat was de benadering à la Saussure, die de Italiaan Fabio Porzia in zijn proefschrift (Toulouse, december 2016) voorstelde. Al werkt hij deze benadering uit voor het eerste millennium en de geschriften van de Hebreeuwse Bijbel, waarin – zijns inziens – *Israël* als de held figureert, zijn vraag is relevant voor alle periodes, in het bijzonder wanneer Israël als aanduiding voor een 'land' of 'volk' wordt gebruikt. Met Meindert Dijkstra hadden we een diepgaande uitwisseling over de mogelijkheid dat Israël genoemd wordt op een steenfragment uit ca. 1400 v.Chr. (Ägyptisches Museum te Berlijn, ÄM 21687); we concludeerden beiden dat dit in dit geval weinig aannemelijk is. Dat Kanaän en Askelon op dit steenfragment genoemd worden, is interessant, maar wordt als weinig spectaculair ervaren. Daarentegen wordt erg veel moeite gedaan om de beschadigde derde naam te ontcijferen en zo mogelijk als de naam Israël te lezen, want dat zou pas echt nieuws zijn (vgl. Van der Veen e.a.)! Terwijl de naam 'Israël' al uit Ebla (2400 v.Chr.) en Ugariet (13^e eeuw v.Chr.) als persoonsnaam bekend is.

Palestina en Israël

Wie Ilan Pappes *The Idea of Israel* (1999) kent (of vertrouwd is met zijn oeuvre), beseft dat 'Israël' als de naam voor de in 1948 opgerichte staat in de zuidelijke Levant een weliswaar voor-de-hand-liggende maar desalniettemin ook gewiekste keuze was (zelfs ondanks het feit dat men toen van een twee-staten-concept uitging). De historische claim die daarin verwoord werd, wordt in feite tegen het licht gehouden in Meindert Dijkstra's nieuwe boek dat dan ook niet *Israël en Palestina* heet, maar: *Palestina en Israël: Een verzwegen geschiedenis*. Dijkstra schaart zich hiermee niet onder de post-zionistische geschiedschrijvers, maar probeert zijn professie als theoloog en Bijbelwetenschapper recht te doen en zet zich met de middelen en methoden van de historicus aan zijn taak. Als Bijbelwetenschapper toont hij zich bewust, dat het gebied dat hij bespreekt het 'land van de Bijbel' is en als theoloog benadrukt hij de godsdienstgeschiedenis (evenals de kerkgeschiedenis) en pelgrimage door de eeuwen heen. Terugblikkend op die geschiedenis(sen) klinkt zijn betrokken slotwoord: "Heer, ontferm U!" (314)

Vaderlandse geschiedenis

Zo presenteert Dijkstra hier, na een groot aantal wetenschappelijke artikelen, een boek met een geschiedenis van – zoals hij ze noemt – de *verliezers* in Palestina / Israël (11, 313). In de zuidelijke Levant, in het oude Kanaän, woonde altijd een 'mixed multitude' (35) die volgens de geschiedenis soms door overwinningen (bijvoorbeeld de vestiging van de zeevolken), soms door verlies (ballingschap) in het gebied terecht gekomen zijn. Hij schrijft – zoals hij het in een email noemde – een soort 'vaderlandse geschiedenis' van de Palestijnse / Levantijnse volken, die sinds de 13 eeuw v.Chr. vele eeuwen door samen met Israël, Juda, joden en hun nazaten als lot- en landgenoten het zuiden van de Levant hebben bewoond. De eeuwen door... want het Nederlandse publiek is bekend met de 'Bijbelse periodes' en noemt – bij navraag – waarschijnlijk ook de kruistochten, maar tussendoor was het land niet leeg of verlaten. Een aanzienlijk deel van christelijk Nederland schijnt de stichting van de staat Israël als een vanzelfsprekende ontwikkeling (en mogelijk tegelijk goddelijke wending) in de geschiedenis aan te nemen, d.w.z. het vervolg na de verwoesting van Jeruzalem in 70 n.Chr. (hooguit na Bar Kosiba's nederlaag in 135 n.Chr.), waarbij soms zelfs het zionistische voorspel sinds de tweede helft van de 19^e eeuw over het hoofd wordt gezien. Dijkstra benadrukt echter dat men bij het concipiëren van de Joodse staat over het hoofd zag "dat het land Palestina werd bevolkt door andere bevolkingsgroepen" (307; ook spreekt hij van een 'blinde vlek', 294).

Naast bijvoorbeeld Druzen (tot op de huidige dag als groep herkenbaar) en Arabieren (sinds midden eerste millennium v.Chr.), in het bijzonder van een groep die als 'Palestijnen' bekend staat – een van Dijkstra's belangrijkste ophelderingen: Palestijnen zijn etnisch noch demografisch Arabieren (304), ondanks het feit dat ze Arabisch spreken, een taal die veel zionisten ten gunste van de herleving van het Hebreeuws niet hebben geleerd. Toen Rachel Ligthart – Lion Cachet rond 1920 Palestina bezocht en zich vooral een indruk van het onderwijs probeerde te verschaffen, wijst ze als 'rechtgeaarde zionist' (zo beschrijft ze zichzelf) op het belang voor de 'kolonisten' om Arabisch te leren (242).

De geschiedenis sinds de twee wereldoorlogen en de stichting van de staat Israël is – over het algemeen – beter bekend; Dijkstra gaat op deze periode dan ook niet meer in, omdat hij de *verzwegen geschiedenis* aan het daglicht wil brengen (zie ook zijn opdracht van het boek op bladzijde 5). Dat doet hij in feite al met de omslagfoto, een foto van Khalil Raad, christen en de eerste grote fotograaf van Palestijnse origine. Verder nuanceert Dijkstra het beeld dat velen mogelijk hebben – ergens is de geschiedenis minder bloederig en ze speelt zich vooral niet alleen in Jeruzalem af.

Wetenschappelijke blik – en de ethiek van het erfgoed

Niet alleen onze algemene kennis, maar ook de Bijbelwetenschap heeft zo z'n accenten in de bestudering van 'het land'. Na de Oudheid volgt vaak een sprong naar de 19^e eeuw, want met de opkomst van bijbels-historisch (in dezen: topografisch en archeologisch) onderzoek "werd ook het moderne, oriëntalistisch 'bijbelse' beeld van het Heilige Land en zijn bewoners geboren, dat nog lang beeldbepalend zou blijven in de westerse wereld: aartsvaders, Mozes en de profeten, de Heer en zijn discipelen rondwandeland op aarde, gekleed volgens de Palestijnse mode van de negentiende eeuw!" (285) Ik teken hierbij aan dat veel vrouwen al in de 19e eeuw duidelijk een ander standpunt innamen dan hun mannelijke tijdgenoten.

Zijn brede chronologische perspectief biedt Dijkstra de mogelijkheid om constanten in de geschiedenis aan te wijzen evenals bepaalde pendelbewegingen. Zo noemt hij regelmatig de *longue durée*, bijvoorbeeld wanneer het gaat om het terugkerende patroon van Egyptes inmenging in de zuidelijke Levant.

Maakt dit dat Egyptische sporen in de zuidelijke Levant Egyptisch erfgoed zijn? Of is het 'Bijbels' erfgoed uit 'het land van de Bijbel'? Is het 'Joods' erfgoed? Is er Palestijns erfgoed? Of spreken we gemakshalve van werelderfgoed? Hoe gaan we hiermee om? En: wat is de rol van *cultural memory*? Een typerend voorbeeld dat Dijkstra noemt, is de 'harp van David' die via een niet-authentiek zegel sinds 1985 de halve sjekel siert, zoals die nog steeds – zo'n vijftig jaar na erkenning van de 'vervalsing' – in gebruik is (21).

Een vertaling...

In de afgelopen weken heb ik Dijkstra's boek regelmatig ter sprake gebracht bij mijn – vooral Noord-Europese – collega's; gezien het boek ook internationaal een leemte vult, lijkt een Engelse vertaling geen overbodige luxe.

Bibliografie

Hulster, Izaak J. de. 'Das Steinfragment ÄM 21687 – die älteste Bezeugung des Volknemens «Israel»?', *Göttinger Miszellen: Beiträge zur ägyptologischen Diskussion* 255 (2018), 67–80

Ligthart – Lion Cachet, R.M. *Door 'Erets Israël' (Het Joodsche Land)*. Groningen: Wolters, 1921

Pappe, Ilan. *The Idea of Israel: A History of Power and Knowledge*. London: Verso, 1999

Porzia, Fabio. *Gouverner avec le Livre. Une certaine idée de l'ancien Israël*, PhD dissertation Université Toulouse – Jean Jaurès (France), 14 December 2016

Veen, Peter van der, Christoffer Theis, Manfred Görg 2010. 'Israel in Canaan (Long) Before Pharaoh Merenptah? A Fresh Look at Berlin Statue Pedestal Relief 21687', *Journal of Ancient Egyptian Interconnections* 2/4: 15–25